

Psychische verschijnselen en de vroege Theosophical Society **Pablo Sender**

Pablo Sender is een theosofisch werker, momenteel wonend in Krotona, USA. Hij geeft lezingen en webinars en publiceert boeken bij zijn uitgeverij *Fohat* in Ojai. Zie ook www.pablosender.com

Dit artikel verscheen onder de titel *Psychic Phenomena and the Early Theosophical Society*.

In de vroege jaren van de Theosophical Society (TS) bestond een sterke hang naar psychische verschijnselen die geleidelijk verdween naarmate de Society groeide. Kwam dit door een verandering in de doelstellingen van de TS? Was het een antwoord op de reactie van het publiek op zulke verschijnselen? Of was het slechts een natuurlijk gevolg van de evolutie van de theosofische beweging? Laten we de eerste jaren van de Society eens verkennen en bekijken of we wat licht kunnen werpen op deze complexe vragen.

H.P. Blavatsky (HPB) werd geboren met opmerkelijke psychische vaardigheden en een sterke neiging naar het spirituele. In 1849, toen ze achttien was, begon ze op zoek naar oude wijsheid de wereld rond te reizen. Ongeveer drie jaar later ontmoette ze Morya, een ingewijde uit India, die ze in visioenen tijdens haar kinderjaren had gezien. Hij bood aan om Blavatsky als zijn leerling aan te nemen en haar te trainen in occulte wetenschappen en de esoterische filosofie. Deze training zou niet alleen haar persoonlijke ontwikkeling dienen, maar ook helpen bij een poging om een diepere spiritualiteit in de wereld te bevorderen. ¹

Aan het eind van de negentiende eeuw werd de westerse beschaving verscheurd door tegenovergestelde invloeden van materialistische wetenschap en blind religieus geloof. Wetenschappers betoogden dat zij tegen het eind van de eeuw alles in termen van materiële werkelijkheid zouden kunnen verklaren, en dus zouden aantonen dat spiritualiteit een fantasie was. Religie, niet in staat om een antwoord te geven op de alom ontwakende intellectuele belangstelling, deed wetenschappelijke kennis af als duivels en verwerpelijk. Een onoverbrugbare kloof tussen wetenschap en religie was ontstaan, en velen (vooral de geschoolde klasse) wendden zich af tot atheïsme en materialisme.

De Mahatma's wilden de vergeten, over vele eeuwen verzamelde wijsheid verspreiden, die de mensheid een noodzakelijke synthese zou bieden tussen wetenschap en spiritualiteit. Het was voor deze taak dat zij HPB uitkozen als hun tussenpersoon.

Nadat HPB haar volgende twintig jaar had doorgebracht met occult onderricht, kennisopbouw en reizen, was zij klaar om haar missie te beginnen. Maar waar zou zij oren treffen die bereid waren om te luisteren? Religieuze mensen waren te dogmatisch, en zij die zich aangetrokken voelden tot de wetenschap te materialistisch. Eén van de weinige opties die resteerde was de spiritistische beweging, die in die tijd nogal populair was. Door verschijnselen die konden worden waargenomen bij seances was deze groep mensen vertrouwd geraakt met een werkelijkheid die niet paste in het raamwerk van conventionele religie of wetenschap. Spiritisme was daarom een voor de hand liggende plek om te beginnen.

Het probleem was dat, hoewel vele spiritistische verschijnselen echt waren, zij niet waren wat de mediums uit die tijd geloofden dat ze waren. HPB's eerste poging was om de aard van de verschijnselen uit te leggen vanuit het diepere gezichtspunt van de occulte wetenschap. Dus richtte zij in 1871 in Cairo de Socit Spirite (Spiritistische Vereniging) op, voor onderzoek naar het spiritisme van de Franse occultist Allan Kardec. Blavatsky's zuster Vera de Zhelihovsky, die met haar correspondeerde in deze jaren, schreef dat HPB ervoor koos om zo te beginnen *omdat er geen andere manier was om mensen de kans te geven voor zichzelf te zien hoezeer ze het bij het verkeerde eind hadden. Eerst zou ze ruimte laten voor een al gevestigde en aanvaarde leer, om vervolgens, wanneer het publiek zou zien dat daar niets uit kwam, haar eigen uitleg te geven* (Algeo, 21). De Socit Spirite was echter geen succes, omdat Blavatsky geen eerlijke en gekwalificeerde mediums kon vinden om het soort onderzoek te doen dat zij voor ogen had.

In 1873 ontving HPB een opdracht van haar Indiase leermeester om naar de Verenigde Staten te gaan en daar Henry Steel Olcott te ontmoeten. Hij was een opmerkelijke figuur die een vooraanstaande loopbaan in de landbouwwetenschap had gehad, gedurende de burgeroorlog dienst deed als bijzonder commissaris voor onderzoek naar fraude en corruptie, en daarna een succesvolle advocaat werd. Nu stond hij op het punt om journalist te worden en te schrijven over spiritistische verschijnselen. In deze hoedanigheid ontmoette hij een jaar later Blavatsky; zij werden al snel vrienden.

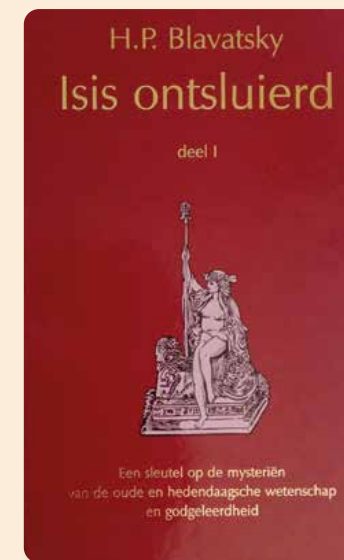
Terwijl Olcott zijn studie in de occulte wetenschap en esoterische filosofie aanving, begonnen hij en Blavatsky samen te werken met betrekking tot de spiritistische beweging in de Verenigde Staten, langs soortgelijke lijnen als HPB in Egypte probeerde.

In deze tijd bracht HPB veel verschijnselen teweeg waarvan verondersteld werd dat die alleen mogelijk waren voor ontlichaamde geesten. Daarnaast publiceerde zij artikelen in verschillende spiritistische tijdschriften en deed daar de oorsprong en aard van deze psychische incidenten uit de doeken. De meeste spiritisten waren niet blij met haar poging om hún theorieën, soms op radicale wijze, bij te stellen. Toch kreeg zij de aandacht van het publiek, en raakten mensen geïnteresseerd in haar onderricht en occulte vaardigheden.

In opdracht van 'TB' (waarschijnlijk Tuitit Bey, een adept die hoort bij de Egyptische afdeling van de Broederschap) richtten Olcott en HPB een eigen organisatie op.² Vroeg in 1875 werd de 'Miracle Club' opgericht, waar spiritistische verschijnselen bestudeerd, getest en gedemonstreerd zouden worden. Ook dit experiment slaagde niet, omdat het medium dat hierbij betrokken zou worden hiermee geld wilde verdienen, iets waar HPB zich altijd tegen verzette (Olcott, *Old Diary Leaves*, 1:25-26).

Na het mislukken van de Miracle Club kwam de Tibetaanse afdeling van de Broederschap voor het voetlicht. In juli 1875 schreef HPB in haar plakboek (scrapbook): *Opdracht ontvangen uit India om meteen een filosofisch-religieuze vereniging op te richten en er een naam voor te kiezen – en ook om voor Olcott te kiezen* (Caldwell, 73). Zoals we zullen zien, wilden de Mahatma's dat de nieuwe vereniging niet gebaseerd werd op occulte verschijnselen, maar op spiritualiteit en esoterische filosofie. Toch zouden verschijnselen in de volgende zeven jaar nog prominent aandacht vragen.

In september 1875 organiseerden Olcott en HPB een lezing van G.H. Felt met als titel *De verloren canon van verhoudingen van de Egyptenaren* (canon: richtsnoer voor teksten, beelden, kunstwerken en gebeurtenissen - redactie). Felt betoogde dat hij elementale geesten zichtbaar kon maken *door eenvoudige scheikundige toepassingen*. Als gevolg van de belangstelling die door de lezing werd gewekt stelde Olcott voor om een vereniging op te richten om dergelijk occult onderzoek te verrichten en te bevorderen. Dit werd het begin van de Theosophical Society.

Terwijl in de eerste jaren van de TS nog steeds een duidelijke belangstelling zichtbaar was voor occulte verschijnselen, was er ook een nadruk op de studie van verschillende filosofieën, vooral (maar niet alleen) die uit het oosten. In haar eerste boek *Isis Ontsluierd*, in het jaar 1877 in New York uitgegeven, schreef HPB: *Het doel van haar stichters was in de praktijk te experimenteren met de occulte krachten van de natuur, en kennis van oosterse godsdienstfilosofieën te vergaren en onder christenen te verspreiden* (Blavatsky, *Isis Ontsluierd*, bladzijde 42).

In een rondschrijven met de titel *The Theosophical Society: Haar oorsprong, plan en doelstellingen*, verspreid op 3 mei 1878, werd het idee van universele broederschap al beschreven als het belangrijkste voor de TS. Het rondschrijven stelt: *Het werkterrein van de Society is divers*, en na een uitgebreide beschrijving van een veelheid aan gerelateerde doelen sluit het af met de volgende doelstelling: *Tenslotte en allereerst, om een broederschap der mensheid te helpen vormen waarin alle goede en zuivere mensen, van elk ras, elkaar zullen erkennen als gelijkwaardig effecten (op deze planeet), van één ongemantefesteeerde, universele, oneindige en eeuwigdurende oorzaak* (Blavatsky, *Collected Writings*, 1:376-77).

In december 1878 vertrokken Olcott en Blavatsky naar India, waar zij het internationaal hoofdkantoor van de TS vestigden. Spoedig na hun aankomst in Bombay leerden zij A.P. Sinnett kennen, de uitgever van *The Pioneer*, het vooraanstaande Engelstalige dagblad van India. Sinnett was geïnteresseerd in spiritisme en in psychische verschijnselen. Vanuit de gedachte dat HPB en Olcott spiritisten waren, nodigde hij hen uit om hem en zijn vrouw te komen opzoeken in Simla. Tijdens hun tweede bezoek aan Sinnett en zijn vrouw, in september 1880, bracht Blavatsky enkele wonderlijke verschijnselen teweeg met de hulp van de Mahatma's van de Tibetaanse afdeling van de Broederschap (zie voor een volledige beschrijving hiervan het boek *The Occult World* van Sinnett). Het was in deze tijd dat Sinnett en A.O. Hume hun beroemde correspondentie begonnen met twee van de adepten – Koot Hoomi (KH) en Blavatsky's leermeester Morya (M). Sinnett richtte zijn eerste brief aan 'de onbekende broeder' en suggereerde dat de broeder een occult verschijnsel zou oproepen dat de wereld niet zou kunnen ontkennen of wegredeneren. In zijn antwoord weigerde KH ronduit om iets dergelijks te doen. In zijn volgende brief suggereerde Sinnett een reorganisatie van de TS. Hij wilde af van het idee van een universele broederschap (dat HPB en Olcott klaarblijkelijk met hem hadden besproken), met meer een focus op het occulte. In oktober 1880 kreeg hij een tweede brief van KH, waarin deze stelde: *Toch hebt u het steeds gehad over het laten vallen van de gedachte van universele broederschap, u hebt het nut ervan in twijfel getrokken en geadviseerd de TS te reorganiseren tot een college voor de speciale studie van occultisme. Dit, mijn gewaardeerde en geachte vriend en broeder, zal nooit gaan!* (Trevor Barker, bladzijde 9). Dat KH dit weigerde moet vreemd geklonken hebben, gezien het feit dat HPB al vele verschijnselen had geproduceerd met de hulp van deze Mahatma's. Dus schreef Hume naar KH dat het juist 'de Broeders' waren die het toneel hadden voorbereid voor de verschijnselen die in Simla plaatsvonden,

In december 1880 antwoordde KH: *Hoewel het steeds ons verlangen is geweest op het westelijk continent in de toonaangevende ontwikkelde kringen 'afdelingen' van de TS op te richten, als voorboden van een universele broederschap, was dit in uw geval niet zo... Het streven naar broederschap tussen onze rassen vond geen weerklank - ja, het werd van het begin af smadelijk afgewezen - en het werd dus opgegeven, zelfs vóór ik de eerste brief van de heer Sinnett had ontvangen. Bij hem leefde van het begin af alleen het denkbeeld om te komen tot de vorming van een soort club of 'school voor magie'. Het was toen geen 'voorstel' van ons, evenmin waren wij de 'ontwerpers van het plan'. Waarom dan al die pogingen om ons in het ongelijk te stellen? Het was mevr. B. (Blavatsky)- niet wij, die het denkbeeld opperde; en het was de heer Sinnett die ermee aan het werk ging* (Trevor Barker, bladzijde 230).

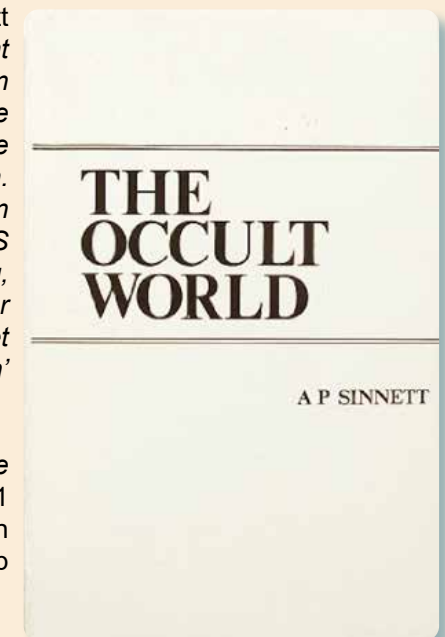
De Mahatma zegt vervolgens dat hij, in het licht van HPB's standvastigheid, haar met tegenzin zijn toestemming had gegeven om deze benadering uit te proberen: *Maar deze toestemming, dat moet u wel bedenken, werd uitsluitend verkregen onder de uitdrukkelijke en onveranderlijke voorwaarde, dat de nieuwe Society diende te worden opgericht als een afdeling van de Universele Broederschap, en dat van haar leden enkele uitverkorenen – indien zij zich aan onze voorwaarden wensten te onderwerpen in plaats van de hunne te dicteren – zou worden toegestaan om*

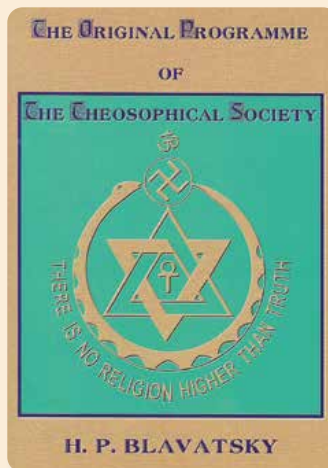
te BEGINNEN met de studie van de occulte wetenschappen onder de schriftelijke aanwijzingen van een 'Broeder'. Maar een 'broeiness van magie' is nooit onze bedoeling geweest (Trevor Barker, bladzijde 230).

Het is begrijpelijk dat Sinnett en Hume dachten dat de TS bedoeld was als een 'school van magie', omdat HPB zoveel nadruk had gelegd op verschijnselen. Maar waarom deed ze dit? En waarom stemden de Mahatma's hiermee in? Toen ze enkele jaren later werd gevraagd naar het doel van occulte verschijnselen, legde HPB uit: *Ze produceerden niet het gewenste effect... De veronderstelling was dat intellectuelen, vooral wetenschappers, ten minste het bestaan zouden erkennen van een nieuw en uiterst interessant terrein van onderzoek, wanneer zij getuige waren van fysieke effecten die naar geloven geproduceerd konden worden, en waarvoor zij geen verklaring hadden. Men veronderstelde dat theologen het bewijs zouden hebben verwelkomd dat in deze agnostische dagen zo hard nodig was, dat de ziel en de geest niet louter scheppingen zijn van hun verbeeldingskracht, als gevolg van onwetendheid over de lichamelijke samenstelling van de mens, maar dat zij even echt zijn als het lichaam, en veel belangrijker. Deze verwachtingen werden echter geen bewaarheid. De verschijnselen werden niet begrepen en verkeerd voorgesteld, zowel wat betreft hun aard als hun doel... Een occultist kan verschijnselen produceren, maar hij kan de wereld geen brein verschaffen, noch de intelligentie en het goede vertrouwen dat nodig is om deze te begrijpen en op waarde te schatten. Daarom wekte het geen verbazing dat de opdracht kwam om fenomenen/verschijnselen los te laten, en de ideeën van theosofie op eigen intrinsieke merites te bevorderen.* (Blavatsky, *Collected Writings*, 9:47-50).

De 'opdracht' zou een verwijzing zijn naar een gesprek dat één van de Mahatma's in februari 1881 met Blavatsky had. Dit bezoek vond enkele maanden na de hierboven genoemde brief aan Hume plaats. Olcott noteerde in zijn dagboek: *Een meester bracht haar op de negentiende een bezoek. Een gevolg daarvan was dat, op de vijftiendste van de maand, zij en ik een lange en serieuze bespreking hadden over waar we nu stonden. Dat resulteerde, volgens mijn dagboek, 'in een overeenstemming tussen ons om de TS te reconstrueren op een andere grondslag, waarbij het idee van broederschap prominenter naar voren zou worden geschoven, en het occultisme meer op de achtergrond zou blijven'* (Olcott, *Old Diary Leaves*, 2:294-95).

Sinnett reisde naar Engeland en gaf zijn boek *De occulte wereld* uit. Toen hij in juli 1881 terugkeerde begon KH hem te onderwijzen in de esoterische filosofie, en de TS schoof op naar metafysica en spiritualiteit.

Volgens M. was de TS opgericht als een 'experiment' om te zien hoe de wereld de esoterische filosofie zou ontvangen. Om succesvol te zijn kan zo'n poging echter niet door krachten van buiten worden opgelegd of afgedwongen. Daarom schreef de Mahatma aan Sinnett: *Daarbij werd echter bedongen dat het experiment onafhankelijk van onze persoonlijke leiding zou worden uitgevoerd; dat er geen abnormaal ingrijpen van onszelf zou plaatsvinden* (Trevor Barker, bladzijde 291). Op deze manier gaven de Mahatma's Blavatsky en Olcott algemene aanwijzingen over wat zij wilden, en intervieneerden slechts bij enkele en belangrijke gelegenheden. In de woorden van HPB: *De twee hoofdoprichters werd niet verteld wat zij moesten doen, of hoe zij de groei van de TS en de gewenste resultaten moesten realiseren en bespoedigen. Ook kregen zij geen specifieke suggesties aangereikt over de organisatie naar buiten toe. Dit alles werd volledig aan henzelf overgelaten... Maar waar de twee oprichters niet werd verteld wat zij moesten doen, werd hun wel duidelijk verteld wat zij nooit zouden moeten doen, wat zij moesten vermijden, en wat de TS nooit zou mogen worden* (Blavatsky, *Oorspronkelijk Programma van de TS*, 2-3).

De vormingsjaren van de TS geven een prachtig verhaal van pogingen en vergissingen, van successen en mislukkingen, van leren en bijsturen. Bovenal zijn die jaren een verhaal van menslievendheid en zelfopoffering van een groep van mensen die hun energie, tijd en vaardigheden niet besteedde om er zelf beter te worden, om er geld aan te verdienen, of te werken ter meerdere eer en glorie van zichzelf. Deze groep was toegewijd aan het stimuleren van de spirituele evolutie van de mensheid.

Uit : *Quest Magazine*, zomer 2012
Vertaling: Peter le Poole

Voetnoten:

¹ Volgens theosofische leringen is er een broederschap van Mahatma's (die ook Broeders, adepten of Meesters worden genoemd) gevestigd in verschillende delen van de wereld, die werkzaam is om te helpen bij de spirituele evolutie van de mensheid. Voor meer informatie over dit onderwerp zie het *Quest* nummer van zomer 2011.

² Het is interessant om op te merken dat dit werk met de spiritisten niet zozeer onder leiding stond van de Tibetaanse Broederschap (waartoe HPB's leraar behoorde, en die betrokken zou worden in de toekomstige TS), maar onder die van de Egyptische Broederschap van Luxor. Sommige theosofische auteurs suggereren dat deze broederschap verbonden is met het vierde wortelras en de methoden daarvan, die voornamelijk psychisch en theurgisch waren (theurgie is een hoger soort spiritualisme waarbij de beoefenaar in contact komt met hogere wezens, speciaal met het doel om zich te verbinden met het goddelijke). Van deze adepten wordt ook gezegd dat zij achter de wederopleving stonden van het spiritualisme in het midden van de negentiende eeuw.

Literatuurverwijzingen:

Algeo, John, editor. *The Letters of H. P. Blavatsky*, vol. 1: 1861-79
Wheaton: Theosophical Publishing House, 2003

Blavatsky, H.P. *Collected Writings*, edited by Boris de Zirkoff, 15 vols
Wheaton: Theosophical Publishing House, 1977-91

Blavatsky H.P. *Isis Unveiled*, 2 vols. Wheaton: Theosophical Publishing House, 1972

Blavatsky, H.P. *Isis ontsluit*, Theosophical University Press Pasadena, 2010

Caldwell, Daniel H. *The Esoteric World of Madame Blavatsky*
Wheaton: Theosophical Publishing House, 2000

Olcott, Henry Steel. *Old Diary Leaves*. 6 vols
Adyar, India: Theosophical Publishing House, 1974-1975

The Original Programme of the Theosophical Society and Preliminary Memorandum of the Esoteric Section.
Adyar, India: Theosophical Publishing House, 2002

Trevor Barker, A. *De Mahatma Brieven aan A.P. Sinnett*,
Theosophical University Press Pasadena, 1979.